

TALABALARDA 4K KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI: KREATIVLIK, TANQIDIY FIKRLASH, KOMMUNIKATSIA VA KOOPERATSIA

prof. **Fayzullaeva Nilufar**
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
ORCID: 0000-0002-0116-4889
nilufarfs@yahoo.com

Annotatsiya. Maqolada fan kompetensiyasini shakllantirish orqali rivojlantiruvchi ta'limni amalga oshirish ko'rib chiqiladi. Iqtisodiy fanlarni o'qitishda fan kompetensiyasining mazmuni va uni shakllantirish usullari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: 4K konsepsiyasi, kompetensiyaga asoslangan yondashuv, kompetensiya, muvofiqlashtirish, kreativlik, tanqidiy fikrlash, muloqot, hamkorlik.

ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ «4К» У ОБУЧАЮЩИХСЯ: КРЕАТИВНОСТИ, КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ, КОММУНИКАЦИИ И КООПЕРАЦИИ

проф. **Файзуллаева Нилуфар**
Ташкентский государственный
экономический университет

Аннотация. В статье рассматривается вопрос о реализации развивающего обучения через формирование предметной компетенции. Обсуждается содержание предметной компетенции в преподавании экономических дисциплин и методика ее формирования.

Ключевые слова: концепция 4К, компетентностный подход, компетенция, координация, креативность, критическое мышление, коммуникация, сотрудничество.

WAYS TO DEVELOP THE 4K COMPETENCIES IN STUDENTS: CREATIVITY, CRITICAL THINKING, COMMUNICATION, AND COOPERATION

prof. **Nilufar Fayzullaeva**
Tashkent State University of Economics

Abstract. This article examines the implementation of developmental learning through the development of subject-specific competencies. The content of subject-specific competencies in teaching economic disciplines and the methods for developing them are discussed.

Keywords: 4K concept, competency-based approach, competence, coordination, creativity, critical thinking, communication, cooperation.

Kirish.

Hozirgi ijtimoiy-iqtisodiy vaziyat dinamik mehnat bozorini vujudga keltiradi: odamlar umr bo'yi kasb tanlamaydilar. Mobillik, moslashuvchanlik, tanqidiy, tizimli va strategik fikrlash kelajakning muvaffaqiyatli mutaxassislari uchun muhim vakolatlar sifatida birinchi o'ringa chiqadi. Ko'plab ilmiy tadqiqotlar va ish beruvchilarning so'rovlari shuni ko'rsatadiki, muhim o'quv natijalari reytingida fanga xos kompetensiyalar (hard skills) asta-sekin universal, professional yuqori malakalarga (soft skills) o'rnini bosmoqda.

Bundan tashqari, zamonaviy xodim uchun eng muhim xususiyat bu jamoada turli rollarda hamkorlik qilish, muayyan ish bloki yoki butun loyiha uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olish, muhim vazifalar, xavflar va iqtisodiy faollikning pasayishi sharoitida ishlash qobiliyatidir. Zamonaviy psixologik-pedagogik amaliyotda bunday ko'nikmalar "zamonaviy shaxsning 4K kompetensiyalari" deb ataladi.

"XXI asr kompetensiyalari" tushunchasi yangi va faqat 2010-yillarda shakllana boshladi. "21st century skills" atamasi ba'zan ilmiy manbalarida "malakalari" deb tarjima qilinadi; ammo, bu aslida kompetensiyaga ishora qiladi. Bu ilmiy adabiyotlarda uchraydigan "mahorat", "qobiliyat" va "kompetentsiya" tushunchalari o'rtasidagi farqlar bilan bog'liq. Har qanday sohadagi zamonaviy mutaxassisning kasbiy faoliyatida iste'dodlarning ko'p qirrali va qo'llanilishini tushunish uchun har bir kompetensiyani alohida ko'rib chiqish muhimdir.

Bir qator tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, professional jamoada eng ko'p talab qilinadigan kompetensiyalar kreativlik, tanqidiy (kritik) fikrlash, kollaboratsia (muloqot va hamkorlikdir). Ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish iqtisodiy sohadagi zamonaviy mutaxassisning muhim tarkibiy qismidir.

Adabiyotlar sharhi.

So'nggi yillarda butun dunyo bo'ylab ta'lim fanga oid bilim va ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan an'anaviy e'tibordan uzoqlashmoqda, XXI asrning zamonaviy asosiy kompetensiyalarini rivojlantirish uchun sharoit yaratishga intilmoqda.

Jahon iqtisodiy forumida "Ta'limni qayta ko'rib chiqish" ma'ruzasi yangi modelni taqdim etdi, unda ta'limning barcha bosqichlarida ishlab chiqilgan ta'lim natijalari uch turga bo'linadi: asosiy savodxonlik, kompetensiyalar va xarakter xususiyatlari.

Modelning markaziy qismini "4C" kompetensiyalari egallaydi: ijodkorlik, tanqidiy fikrlash, muloqot va hamkorlik. Turli davrlarda Freyd (2001), Bine (1905), Maslou, Rojers (2017) kabi tadqiqotchilar ushbu kompetensiyalarini turli jihatlarini o'rganishga murojaat qilganlar.

Bunday vaziyatda bugungi voqelikda ta'lim va shaxsni rivojlantirishning haqiqiy yechimi kompetensiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirishdir, bu Ivanovga (2007) ergashgan holda, biz talabalarning kelajakda turli hayotiy va kasbiy vaziyatlarda samarali harakat qilishlariga imkon beradigan ko'nikmalarni egallashlarini tushunamiz.

Pinskaya va Mixaylovaning (2019) fikricha, ta'limning barcha bosqichlarida ishlab chiqilgan ta'lim natijalarini uch turga bo'lish mumkin: asosiy savodxonlik, malakalar va xarakter xususiyatlari.

Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur ishda oliy ta'lim tizimida bo'lajak mutaxassislarning fan kompetensiyasini shakllantirish orqali rivojlantiruvchi ta'limni amalga oshirish o'rganildi. Ushbu maqolaning nazariy va uslubiy asosi sifatida bo'lajak mutaxassislarda zamonaviy xodim uchun eng muhim xususiyat bu jamoada turli rollarda hamkorlik qilish, muayyan ish bloki yoki butun loyiha uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olish, muhim vazifalar, xavflar va iqtisodiy faollikning pasayishi sharoitida ishlash qobiliyatlarini tahlil qilish jarayonlarni kuzatish amalga oshirildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

“4K” tushunchasi deganda nimani tushunamiz?

1. Avvalo, bu tanqidiy fikrlash bo'lib, u rivojlangan tizimli fikrlash, strategik fikrlash va strategik faoliyatni nazarda tutadi. Umuman olganda, bu turdagi fikrlash yaxlitlikni nazarda tutadi hodisa yoki ob'ektni uning boshqa bilan turli xil aloqalarini hisobga olgan holda idrok etish tushunchalar. Tanqidiy fikrlash - bu axborot oqimini boshqarish qobiliyati, sabab-oqibat munosabatlarini tan olish, keraksiz ma'lumotlarni filtrlash, va xulosalar chiqarish. Strategik fikrlash va faoliyat maqsad va vazifalarni aniqlash orqali ishingizni rejalashtirishni o'z ichiga oladi. Bu o'qish va ishingizni tashkil qilishda muhim ahamiyatga ega.

2. Kreativlik - bu yangi tushunchalar va ijodiy echimlarni yaratish qobiliyati. Ijodiy fikrlashning asosi bo'lgan original fikrlarni yaratish qobiliyati zamonaviy texnologiyalarning muhim tarkibiy qismidir. Ijodiy fikrlashdan foydalangan holda, talabalar vaziyatni qayta ko'rib chiqishlari, innovatsion echimlarni topishlari va har qanday vaziyatda o'zlarini xavfsizroq his qilishlari mumkin. Rivojlangan ijodiy qobiliyatga ega bo'lgan shaxs original tushunchalarni yaratish va takomillashtirishga qodir. To'siqlarni engib o'tish uning uchun qiziqarli sirga aylanadi.

3. Kommunikatsia - samarali yozma va og'zaki muloqot qobiliyatlari. Zamonaviy jamiyatda kommunikatsia qilish, xabarlarini tushunish va shifrlash va boshqalar bilan muloqot qilish qobiliyati juda muhimdir. Bugungi kunda yoshlar istalgan vaqtda telefon yoki sms orqali istalgan odam bilan bog'lanishlari mumkin, shuning uchun muloqot qilish, aloqa o'rnatish, boshqalarni tinglash va o'z nuqtai nazarini bildira olish juda muhim.

4. Kooperatsia - bu umumiy maqsadlarga erishish uchun boshqalar bilan hamkorlik qilish va jamoaviy faoliyatni tashkil qilish qobiliyati. Bu atama professional soha bilan chambarchas bog'liq va aloqa bilan ham chambarchas bog'liq. Bu qobiliyat umumiy maqsad va unga erishish strategiyasini belgilash, mas'uliyatni taqsimlash va natijalarni baholash qobiliyati.

Ushbu ko'nikmalarni alohida tarkibiy qismlarga bo'lish orqali biz ular qanchalik umumiy ekanligini va ularning professional hayotimizning boshqa jihatlariga qanchalik tatbiq etilishini aniqroq tushunishimiz mumkin. 4K tizimi ish beruvchining talabiga javoban yaratilgan, ammo bu ko'nikmalarni rivojlantirish nafaqat martaba ko'tarilishni istaganlar uchun muhimroqdir.

Tanqidiy fikrlashni tushunish uchun asos sifatida Popper (1992) asarlarida shakllantirilgan yondashuv hisoblanishi mumkin: biz ma'lumotlar to'plash orqali emas, balki xatolardan saboq olamiz. Tanqidiy fikrlash uchun eng yaxshi shartlar bu muloqot va o'zaro ta'sirning ijtimoiy vaziyatlari: "Men noto'g'ri fikrlashim mumkin, va sizning fikriz noto'g'ri, lekin birgalikdagi sa'y-harakatlar orqali biz asta-sekin haqiqatga yaqinlasha olamiz."

Xetti (2012) kognitiv rivojlanishni xuddi shunday tarzda belgilaydi. Uning uchun o'rganish jarayonida yuzaga keladigan kognitiv rivojlanish - bu o'qituvchi ko'magida talabalar o'rtasidagi yuqori sifatli muloqot orqali yordam beradigan ijtimoiy jarayon. Har qanday o'quv vaziyati o'quvchining fikrlashi uchun qiyinchilik tug'diradigan kognitiv ziddiyatni keltirib chiqarishi muhimdir.

Mutaxassislar guruhi tomonidan shakllantirilgan bir qancha malakalarni tanqidiy fikrlashning asosiy elementlari sifatida aniqlash mumkin.

1. Tahlil. Bayonotlar, savollar va dalillar o'rtasidagi aloqalarni topish qobiliyati.

2. Baholash. Bayonotlarning ishonchliligini va dalillarning ishonchliligini baholash qobiliyati.

3. Tushuntirish (argumentatsiya). Fikrlash jarayonini tushuntirish va xulosalaringizni himoya qilish qobiliyati.

4. Gipotezani yaratish (yechimni rejalashtirish). Mustaqil ravishda gipotezalarni shakllantirish va xulosalar chiqarish, axborot bo'shliqlarini aniqlash qobiliyati.

5. O'z-o'zini tartibga solish (nazorat qilish). Fikrlash, o'z-o'zini tekshirish va tuzatish.

Tanqidiy fikrlashdan farqli o'laroq, turli mualliflarning asarlarida *kreativlik* tavsiflari ko'proq o'zgaruvchan. Turli davrlarda Z.Freyd, A.Bine, A.Maslou, K.Rojers kabi tadqiqotchilar

ijodkorlikning turli jihatlarini o'rganishga murojaat qilganlar. Biz quyidagi ta'rifga amal qilamiz: kreativlik - bu muammolarni hal qilish, mavzu oldida turgan savollarga javob berish yoki bilimlarni qo'llash, sintez qilish va o'zgartirish orqali g'oyalarni ifodalash uchun printsiplial jihatdan yangi yondashuvlarni tasavvur qilish va ishlab chiqish qobiliyati (Lucas, Claxton, Spencer, 2013).

“Ijodiy va innovatsion fikrlash - bu tushunchalar, yangi yondashuvlar, yangicha qarashlar va umuman, narsalarni tushunish va ko'rishning yangi uslubiga olib keladigan fikrlash turi. Kreativ fikrlash mahsulotlari musiqa, she'riyat, raqs, adabiyot va texnik yangiliklarni o'z ichiga oladi. Ammo hodisalar o'rtasida dunyoni yangicha ko'rinishda, tasavvur yordamida ko'rish imkoniyatini ochadigan shunday bog'lanishlar o'rnatilishi ham mavjud”.

Kreativlikni baholashni ishlab chiqishda biz B.Lukasning ijodkorlikning individual tarkibiy qismlarini belgilovchi modeliga tayandik.

1. Qiziqish (topshiriqqa faol qiziqish). Vazifali vaziyatlar, savollarga mustaqil ravishda javob izlash, yangi ma'lumotlarni, shu jumladan kutilmagan manbalardan faol qidirish.
2. G'oyani yaratish (tasavvur). O'z g'oyalarini yaratish. Bu erda ikkita jihat ajralib turadi: taklif qilingan g'oyalarning o'ziga xosligi va moslashuvchanligi, ko'p sonli g'oyalarni yaratish qobiliyati.
3. Taklif etilayotgan g'oyalarni ishlab chiqish: g'oyalarni turli nuqtayi nazardan baholash, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, o'zgaruvchan sharoitlarda o'z faoliyatini tezda qayta qurish qobiliyati.

Kreativlik lotincha *creatio* so'zidan kelib chiqqan bo'lib, ijodkor degan ma'noni anglatadi insonning standart g'oyalar, qoidalar va naqshlardan chetga chiqish qobiliyati. Bundan tashqari, kreativlik progressiv yondashuv, tasavvur va o'ziga xoslikni nazarda tutadi.

Samarali kommunikatsia insonning kommunikativ kompetensiyasini - fikr, his-tuyg'u va faktlarni og'zaki va yozma shaklda ifodalash va izohlash, shuningdek, turli ijtimoiy va madaniy sharoitlarda samarali muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirish bilan bog'liq.

Ushbu kompetentsiyaning tuzilishi quyidagicha ko'rsatilgan.

1. Muloqot qilishga tayyorlik. Muloqotda qo'rquvning yo'qligi. Muloqotni boshlash, javob berishga va savollar berishga tayyorlik.
2. Muloqotning maqsadi va kontekstiga va sherikga moslashish. Turli xil aloqa holatlarida sherikning hissiy holatiga e'tibor qaratib, turli xil og'zaki va og'zaki bo'lmagan aloqa vositalarini tanlash qobiliyati.
3. Ishontiruvchi muloqot. Muloqot maqsadlariga erishish uchun og'zaki (lug'at va til qoidalarini bilish) va og'zaki bo'lmagan vositalardan (imo-ishoralar, yuz ifodalari, intonatsiya) foydalanish.

Kommunikatsia - bu g'oyalar, tushunchalar va rejalarni keng muhokama qilish qobiliyati; shuningdek, resurslar va vositalar uchun so'rovlarni shakllantirish qobiliyati. Muloqot ko'nikmalari, shuningdek, hamdardlik, moslashuvchanlik va yordam ko'rsatish, shuningdek, umumiy maqsadlarga erishish uchun murosaga kelish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, loyihani yaratishda vaqt, makon, materiallar va ijtimoiy aloqalar kabi manbalarga rioya qilish kerak.

Turli kompetentsiya modellari doirasida *kooperatsia* deganda boshqa odamlar bilan samarali o'zaro munosabat va turli jamoalarda samarali ishlash tushuniladi. Hamkorlik yordam so'rash, boshqa odamlarning fikrini tinglash va boshqa odamlarning takliflari bilan rozi bo'lish, jamoaning topshiriq ustida ishlash jarayonida o'z ishining individual qismini guruhning umumiy ishiga qo'shish, shuningdek, o'z hissasini aniqlash va jamoaviy natijani baholash qobiliyati va tayyorligi sifatida tavsiflanadi.

Ushbu kompetentsiyaning tuzilishi quyidagicha ko'rsatilgan.

1. Umumiy maqsadlarni qabul qilish. Jamoalarni farqlash va ularni shaxsiy maqsadlardan ustun qo'yish, jamoa bo'lib ishlash, o'z ishini jamoaviy qarorlar bilan birlashtirish va jamoaviy ishda o'z his-tuyg'ularini boshqarish qobiliyati.
2. Ijtimoiy o'zaro harakat. Munozaralarda ishtirok etish, muzokaralar olib borish, boshqalarning fikrlarini tinglash va qabul qilish qobiliyati, boshqa jamoa a'zolari bilan muvofiqlashtirish va umumiy natija uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga tayyorlik.
3. O'z majburiyatlarini bajarish: jamoaviy ish uchun samarali bo'lgan pozitsiyani egallashga va rolni qabul qilishga tayyorlik, ishning bir qismini mas'uliyat bilan bajarish va yuqori sifatli natijalarga erishish.
4. Mustaqillik va tashabbus. Belgilangan vazifa doirasida mustaqil ishlash va tashabbus ko'rsatish, muammoni hal qilishda barcha jamoa a'zolarini jalb qilish, psixologik yordam ko'rsatish va ularni rag'batlantirish qobiliyati.

Bu kompetentsiya jamoadoshlarini qo'llab-quvvatlash, guruh oldidagi mas'uliyatni bajarish va boshqalarning gaplariga diqqat bilan e'tibor berish kabi bir qator qobiliyatlarni o'z ichiga oladi. Shaxslar yoki guruhlar umumiy maqsadga erishishga qaratilgan loyiha yoki harakatlarga noyob ko'nikmalar, istiqbollari va g'oyalarni olib kelishi mumkin. Aqliy hujum sessiyalari, guruh uchrashuvlari, maqolalarni birgalikda yozish yoki tahrirlash, fikr almashish va guruh faoliyatida ishtirok etish hamkorlikning namunasidir.

O'quvchilarning ushbu fundamental ko'nikmalarni egallashini osonlashtirish uchun o'quv jarayonini shunday loyihalash kerakki, bu qobiliyatlar uslubiy va doimiy ravishda rivojlantirilishi mumkin. Har bir sessiya ularga imkoniyat beradi kasbiy mahoratini oshirish va chuqurroq tushunish o'z sohasi bo'yicha, shuningdek, mustaqil bilim olish imkoniyatlarini kengaytiradi va ijodkorlik.

O'quvchilarning mustaqil fikrlash, muammo va ijodiy vazifalarni hal etish qobiliyatini rivojlantirish ta'lim standartlarida muhim o'quv natijalari sifatida belgilab qo'yilgan bo'lib, bu ijodkorlikni rivojlantirmasdan, tanqidiy fikrlashni shakllantirmasdan turib mumkin emas. Bu kompetensiyalar yuqori darajali malakalardir, lekin ularga rasmiy baho berilmagan.

Yana bir savol tug'iladi: o'rganilayotgan fan mazmunidan kelib chiqqan holda yangi kompetensiyalarni qanday shakllantirish mumkin? Boshqacha qilib aytganda, "4Cs" kompetensiyalarini rivojlantirish orqali o'quvchilarning kognitiv rivojlanishiga qaratilgan darslarni qanday loyihalash va o'tkazish kerak.

O'quvchilarning o'quv faoliyatini tashkil etishning yangi shakllari va ta'lim natijalariga erishishning yangi usullari ta'lim amaliyotiga kiritilishi kerak.

Vazifalarning asosiy xususiyatlari:

- o'quv vazifasi bir yoki bir nechta mumkin bo'lgan echimlarni talab qiladi;
- vazifa markazida mini-loyiha yoki nostandart vositalardan foydalangan holda o'quv mahsulotini yaratish;
- topshiriq berilgan mavzu muammosi doirasida qisqacha hikoya ishlab chiqish imkoniyatini beradi;
- topshiriq ochiq manbalarda kerakli ma'lumotlarni mustaqil tadqiq qilishni talab qiladi;
- muayyan fan bo'yicha topshiriq boshqa fanlardan ma'lumotlarni qidirish va undan foydalanishni o'z ichiga olishi mumkin.

Bunday topshiriqlar mavzuni chuqurroq o'rganish imkonini beradi, keyingi o'rganish uchun keng imkoniyatlar ochadi.

Ushbu turdagi o'quv vaziyatlari AKTdan foydalanishni o'z ichiga olgan zamonaviy aralash ta'lim texnologiyalaridan foydalanishi mumkin.

Qaytib o'rganish yoki teskari o'rganish ijodiy ta'lim vaziyatlari uchun ham mos keladi, chunki u auditoriya va uy vazifalarini almashtiradi: talabalar materialni o'rganadilar va tegishli ma'lumotlarni qidiradilar, auditoriyada esa guruhda amaliy ishlarni bajaradilar.

Qanday bo'lmasin, yangi turdagi vazifalar bilan ishlashda o'qituvchi va talabaning roli an'anaviy o'qitishga qaraganda boshqacha taqsimlanadi:

- o'quvchilar ish rejasi, hajmi va shakllarini tanlashda mustaqillikka erishadilar, o'qituvchi esa tegishli topshiriqni tanlash orqali mustaqillikni namoyon etish imkoniyatini beradi;

- talabalar juftlik yoki guruh bo'lib ishlagan holda bir-birlariga ustozlik qilishlari mumkin. Mentor mustaqil jamoalar uchun maslahatchiga aylanadi;

- talabalar o'z-o'zini baholash vositalaridan foydalangan holda dars natijalarini va ish jarayonini baholashda ishtirok etadilar. O'qituvchilar "4K" kompetensiyasining rivojlanishini kuzatish imkoniyatiga ega.

Taqqoslash uchun biz kreativ vazifani an'anaviydan ajratib turadigan ikkita tavsifni berishimiz mumkin.

1-jadval

Ijodiy vazifaning xususiyatlari

Kreativ vazifaning o'ziga xos xususiyatlari	Kreativ faoliyatga qo'yiladigan talablar
Talabalar uchun tanlovning o'zgaruvchanligi	Talabalar uchun motivatsiyani yaratish
Yechim algoritmining yo'qligi	Qiyinchilik yaratish (juda murakkab vazifa)
Bir nechta to'g'ri echimlarga ega bo'lish	O'qituvchi to'g'ri javob bermasligi mumkin.
Turli sohalardagi bilimlar olinadi	Talabalar barcha javoblarni bilmasligi mumkin
Qaror qabul qilishda majburiy muhokama	Mavzu bo'yicha bilimlardan foydalanish
Guruh ishi	Guruh tomonidan o'z mahsulotimizni ishlab chiqish

Kreativ fikrlash modeli muallifi Lukas (2013) ijodiy dars uchun topshiriqni ishlab chiqishga yordam beradigan bir qancha muhim tamoyillarni taklif qiladi:

- topshiriq rivojlanayotgan ko'nikmalarni kuzatish va baholash imkonini beradi;
- o'quvchilar topshiriq bo'yicha rivojlana oladi va kengaytira oladi;
- topshiriq o'qituvchiga formativ baholashni o'tkazish imkoniyatini beradi;
- o'qituvchi pedagogik usullarning butun majmuasini qo'llashi mumkin: muammoli ta'lim, o'yin elementlari, loyihalash, tajriba va muhokamalar;
- topshiriq o'quvchilarni qiziquvchanlikka, o'z tajribasidan foydalanishga va hamkorlik qilishga undaydi.

Keyingi qadam savolga javob berishdir: yangi vakolatlarni qanday baholash kerak? Hozirgi vaqtda o'quvchilarning ijodkorlik, tanqidiy fikrlash, muloqot va hamkorlikni rivojlantirish darajasini baholash usullari va vositalari eng muhim hisoblanadi.

Biz tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va muloqotni to'g'ridan-to'g'ri o'lchay olmasligimiz sababli, ushbu ko'nikmalarning namoyon bo'lishini baholashga imkon beradigan vositalardan foydalanishimiz kerak.

Muammo shundaki, bunday vositalar kam. An'anaviy asboblari (ko'p tanlovli testlar, yopiq savollar va reyting shkalasi) bilimlarni o'lchash uchun yaxshi hisoblanadi. Bunday vositalar o'zgaruvchan muhitda modellashtirilishi, ko'rsatilishi va qo'llanilishi kerak bo'lgan murakkab ko'nikmalarga asoslangan jarayonni qamrab olmaydi. Ko'rsatkich xatti-harakat, mahsulot, yutuq bo'lishi mumkin. Ob'ektiv baholashni ta'minlash uchun vakolatlarni namoyish qilish uchun shart-sharoitlarni yaratish kerak, ya'ni ma'lum bir kompetentsiya qo'llaniladigan real hayotiy vaziyatlarni aks ettiruvchi vazifalar kerak. Ishlab chiqilgan mashgulotlarning ko'pchiligi hayotiy vaziyatlarni taqlid qiladigan vazifalardan foydalanadi.

Xulosa va takliflar.

Barcha baholash vositalari asosiy xususiyatlarga javob berishi kerak:

- o'qitish va o'qitish jarayoniga integratsiyalashgan;
- o'quv maqsadlarini talabalar bilan muhokama qilishni jalb qilish;
- fikr-mulohazalarni bildirish;

- o'quvchilarning ishonchi va motivatsiyasini shakllantirish;

- sinfda fikrlash va muloqotni rag'batlantirish.

Baholash vositalaridan foydalanish natijasida sinovdan o'tayotgan ko'nikmalar bloklarini va ularning topshiriqlarni bajarish jarayonida namoyon bo'lishini aniqlash mumkin.

- tanqidiy fikrlash: tahlil qiladi, gipotezalarni, yechim variantlarini taklif qiladi, bahslashadi, nazoratni amalga oshiradi, baho beradi).

- kreativlik: (g'oyalarni taklif qiladi, nostandart vaziyatda asosiy ko'nikmalarni qo'llaydi, original echim topadi, yangi g'oyalarni izlashni davom ettiradi).

- kommunikatsiya: savollar beradi, sinfdoshlariga javob beradi, tushunarsiz savollarni beradi, o'z fikrlarini tushuntiradi, ziddiyatli vaziyatlarni hal qiladi.

- kooperatsiya: yordam so'raydi, o'z ishini guruhning umumiy ishiga birlashtiradi, umumiy ishga qo'shgan hissasini belgilaydi.

Shuni ta'kidlash kerakki, barcha tavsiya etilgan usullar izchil va bir-birini to'ldiradi. Taqdim etilgan yondashuvlar va vositalar jahon tajribasiga asoslangan. Yangi usullarni o'zlashtirish va yangi turdagi topshiriqlarni loyihalash vaqt va kuch talab qiladi, ammo barcha xarajatlar o'quvchilarning darsdagi qiziqishi va faolligi bilan qoplanadi.

Adabiyotlar /Литература/Reference:

Binet, A. and Simon, T. (1905) 'New methods for the diagnosis of the intellectual level of subnormals', L'Année Psychologique, 11, pp. 191–244.

Freud, S. (2001) The Interpretation of Dreams. Translated by J. Strachey. New York: Basic Books.

Hattie J. (2012) Visible Learning for Teachers: Maximizing Impact on Learning. – Routledge. Keycompetences for lifelong learning: council recommendation (2018/C 189/01). URL: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent>.

Lucas B, Claxton G, Spencer E. (2013) Progression in Student Creativity in School: First Steps Towards New Forms of Formative Assessments//OECD Education Working Papers/-Paris,

Иванов, Д. А. (2007) Компетентности и компетентностный подход в современном образовании. М.: Чистые пруды, 32 с.

Кадирова Н.М. (2024) Развитие навыков 4К у учащихся в условиях цифрового образования. "Экономика и социум" №5(120)-1 www.iupr.ru.

Маслоу А. (2017) Дальние пределы человеческой психики. СПб.: Питер, 448 с.

Пинская М.А., Михайлова А.М. (2019) Компетенции «4К»: формирование и оценка на уроке. Практические рекомендации. –М.: Корпоративная Россия учебник.

Поппер К. (1992) Открытое общество и его враги. – М.